

INCLUSIEF ONDERWIJS: HOUD FOCUS OP HET WOORDJE ‘ONDERWIJS’

‘Alle kansen voor alle kinderen’ of nog sterker: ‘Op deze school staat het kind centraal’. Kijk om je heen en je ziet het denken vanuit het kind als individu naar voren komen. Niet voor niets is één van de doelen van passend onderwijs: ‘Passend onderwijs moet ervoor zorgen dat elk kind het beste uit zichzelf kan halen’. En dat zal onhaalbaar blijken.

Die individuele manier van denken leidt ook tot een bijpassende manier van handelen: we kijken naar wat individuele kinderen hebben, of – sinds passend onderwijs – wat zij als individu nodig hebben. Allerlei zorgprofessionals en ondersteuningsplannen kunnen daarbij helpen. De individuele ondersteuningsbehoeften zijn sturend voor de handelingspraktijk in school en voor de verdere beleidsontwikkeling. Het is belangrijk om je hiervan bewust te zijn. Want het logisch gevolg hiervan is dat we goed zijn geworden in inzoomen. Inzoomen op individuen en zelfs inzoomen tot in kinderen, gezien alle plaatjes, fascinaties en uitspraken over hersenen in deze tijd (‘uit hersenonderzoek blijkt dat bewegen ...’). Maar in dit artikel houd ik een pleidooi om niet in te zoomen, maar juist uit te zoomen van het individuele kind.

De routekaart

De komende jaren staat ons allemaal wat te doen als het gaat om meer inclusief onderwijs. We zullen ernaar streven om steeds minder kinderen te vertellen dat het aan hen ligt dat ze afwijken van de norm. Want dat is waar het eigenlijk over gaat, en een gevolg van onze inzoomende manier van denken en handelen. Als de vraag continu is: ‘Wat heeft dit kind ... nodig?’, dan zit daaronder altijd een afweging rondom wat normaal is en wat afwijkend. Onder de

besluiten van allerlei verwijzingen en rond de inzet van extra ondersteuning gaat altijd een belangrijke vraag schuil, namelijk: ‘Wat vind jij eigenlijk een normaal kind?’ Of binnen de schoolcontext: ‘Welke criteria gelden bij jou op school als er wordt gesproken over een normale leerling?’

Maar moet het eigenlijk wel gaan over wat normaal is en wat afwijkend? Een kritisch reflectie hierop is nodig. Als we hieraan voorbijgaan, dan weten we helemaal niet precies wat inclusie zou moeten behelzen. Wat mij hierin sterk helpt, is het besef van twee manieren waarop je kunt aankijken tegen het fenomeen inclusiviteit. Ik leer dat van Susie Miles die in haar onderzoek in 2000 naar inclusief onderwijs eigenlijk twee modellen uitwerkt: een medisch model en een contextmodel van inclusie. Miles stelt dat het medische model altijd uitgaat van het individu ten opzichte van een context die als onveranderbaar wordt verondersteld. De kernvraag van dit model is: ‘Individu, wat heb jij nodig om mee te kunnen doen?’ De individuele hulp en ondersteuning dienen eigenlijk de brug te zijn tussen het individu en het onderwijsaanbod. Als het individuele leerlingen niet lukt om mee te doen, dan is de logische vraag: ‘Wat zou er aan de hand zijn met deze leerling?’ Miles legt uit dat dit de mainstream ontwikke-

ling is. Het is als het ware een soort medisch model geworden, waarbij we op zoek gaan naar wat afwijkend is bij het individu.

Tegen dit model komen mensen met (en ook zonder) een beperking in opstand. Dat wat niet goed gaat, wordt in dit model namelijk altijd op het individu, op de individuele leerling 'geplakt'. Dat het de context zelf is die uitsluit of die in hoge mate bepaalt wat we als normaal of als afwijkend zijn gaan zien, is in dit model helemaal buiten beeld. Terwijl we allemaal wel weten dat juist de context maakt of iets als normaal of afwijkend gezien wordt. Een hele drukke aard hebben helpt als je cabaretier bent, maar niet als je een rekentoets moet maken. Lang zijn is een soort voorwaarde voor het goed kunnen basketballen, maar het helpt niet om goed op je stoel te zitten in de klas. Contexten maken dat wat we normaal of afwijkend vinden en dat geldt dus voor alle problemen of afwijkingen die we vergeleken met onze norm zien.

Psychologiseren

Wat we ons moeten realiseren in onze wens om tot meer inclusief onderwijs te komen, is dat dit medische model als het ware gepsychologiseerd is. Niet zozeer door de jeugdhulp (bijvoorbeeld door de

De individuele hulp en ondersteuning dienen eigenlijk de brug te zijn tussen het individu en het onderwijsaanbod.

beschikbaarheid van steeds meer interventies) en ook niet zozeer door leraren (bijvoorbeeld door het rugzakjesbeleid waar diagnoses voorwaarden waren voor ondersteuning). Je zou eigenlijk kunnen stellen dat de taal van psychologen de voertaal is geworden als het gaat om individuen. Je hoeft maar op Instagram te kijken en woorden als depressie, ADHD en

zovoort vliegen je om de oren. Ook hier geldt weer: taal creëert werkelijkheden en oplossingsrichtingen. Het individuele en psychologische aspect worden erdoor bekrachtigd en als 'gewoon' en 'logisch' ervaren. Met als gevolg dat er steeds meer individuele aandacht is, individuele OPP's gemaakt worden en dus ook intern begeleiders die steeds beter moeten worden in allerlei individuele problematieken en handelingsplannen. Het maakt van inclusief onderwijs een psychologische werkelijkheid.

En dit terwijl het bij inclusief onderwijs vooral over onderwijs zou moeten gaan. Het onderwijs als pedagogische en didactische aangelegenheid. Of meer overkoepelend gesproken: onderwijs waarin we ons niet afvragen wat individuen nodig hebben, maar wat wij als context nodig hebben om alle (of steeds meer) kinderen te laten profiteren van de context. We zullen dus moeten uitzoomen van de context. Daarbij helpt het tweede model van Miles: het sociale model van inclusie.

Contextmodel van inclusie

Dit model stelt dus niet de vraag: 'Individueel, wat heb jij nodig om mee te kunnen doen?', maar: 'Hoe zetten wij al onze kennis, expertise, ruimten, geld en mogelijkheden in om onze context zo aan te passen dat ieder kind zich er normaal voelt?' Of iets kernachtiger: 'Hoe maken we een onderwijscontext waarin verschil tussen leerlingen juist de nieuwe norm is?' Waarin we bovendien ons hele pedagogische en didactische palet aan mogelijkheden weer gaan zien als de belangrijke elementen voor het streven naar meer inclusie.

Je zou dus kunnen stellen dat inclusief onderwijs geredeneerd vanuit het individuele model uiteindelijk ten koste zal gaan van heel goed onderwijs. Veel leraren wijzen daar mijns inziens terecht ook op. Als leraren steeds meer de uitvoerder worden van allerlei plannen die zijn gemaakt naar aanleiding van de gepsychologiseerde of 'getherapeutiseerde' vraag: 'Wat heb jij nodig?', dan is dat ook niet te doen. Dan ontkennen we helemaal dat het onderwijs niet alleen een verzameling van individuen is, maar een

intrinsieke plek waarin kinderen en jongeren ook van elkaar leren en elkaar betekenis geven. Inclusief onderwijs gaat dus ook over een heroriëntatie op dat wat onderwijs daadwerkelijk is.

Dat is te meer nodig omdat, ik merk dat zelf als ik op scholen kom, inclusief onderwijs in één adem wordt genoemd met ‘de verbinding tussen onderwijs en jeugdhulp’. Een goed besef van het individuele model, zoals Miles dat omschrijft, laat zien dat die goede verbinding tussen onderwijs en jeugdhulp niet alleen als een soort voorwaarde voor inclusie moet worden beschouwd, maar ook als een serieuze bedreiging ervan. Natuurlijk, voor sommige leerlingen moet de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp goed zijn. Maar een al te nadrukkelijke samenwerking zal ertoe leiden dat de vraag ‘Individue, wat heb jij nodig?’ vaker zal worden gesteld en

Nu zien we vaak dat ouders vooral rond hun eigen kind aangesproken worden, terwijl ouders prima betrokken kunnen worden bij de veranderende mindset van individueel naar collectief belang.

beantwoord wordt met een psychologisch, therapeutisch antwoord in plaats van een pedagogisch-didactisch antwoord. Hoe voorkomen we dat het woordje ‘onderwijs’ in de samenvoeging ‘inclusief onderwijs’ te weinig aandacht krijgt?

Wat te doen?

Wat mij betreft kan het niet vaak genoeg worden gezegd: inclusief onderwijs komt alleen dichterbij als we voluit rekenen met het contextuele model van inclusiviteit. Dat is namelijk de kern van onderwijs. Elke keer weer nadenken hoe de kinderen en jongeren die aan jouw zorgen zijn toevertrouwd verder kunnen komen en welke professionals je nodig hebt om je daarbij te ondersteunen.

Hoe kun je dit in de praktijk als intern begeleider doen? Ik denk dat er twee belangrijke aandachtspunten zijn. Het eerste is dat je nooit genoeg neemt met slechts een hypothese, zoals: 'Dit kind heeft ADHD' of 'Dit is een hoogsensitief kind'. Dwing jezelf altijd om bij zo'n hypothese minimaal vier andere hypothesen op te stellen waarom het kind in deze context opvalt. En als ouders erbij zijn niet vier, maar zeven. Zo dwing je jezelf altijd om breed te blijven kijken.

Het tweede is dat het kan helpen om ouders aan te spreken als groep. Stel bijvoorbeeld aan het begin van het jaar de vraag: 'Wat gaat u als ouders doen om ervoor te zorgen dat de groep leerlingen dit jaar een goed jaar heeft? Wat kan school doen om van de ouders een groep te maken die zich verantwoordelijk voelt voor deze bijdrage?' Nu zien we vaak dat ouders vooral rond hun eigen kind aangesproken worden, terwijl ouders prima betrokken kunnen worden bij de veranderende mindset van individueel naar collectief belang. ■

Meer lezen?

- **Wienen, B. (2023).** *Van individueel naar inclusief onderwijs.* Uitgeverij InStondo.
- **Het Ouderavondspel:** www.goudvisie.nl/serious-gaming/ouderavondspel

Dit artikel is een bewerking van een eerder verschenen artikel in OnzeJeugd.nu.

Tips

- Denk bij het duiden van leerlinggedrag altijd aan meerdere verklaringen (zoom uit).
- Spreek ouders, bijvoorbeeld bij de start van het jaar, aan als groep in plaats van als individuele ouder (gebruik hierbij bijvoorbeeld het Ouderavondspel). En geef zo ruimte aan ouders om eraan bij te dragen dat leerlingen zich er allemaal bij voelen horen.
- Breng de (werk)druk op de ondersteuning op school in kaart en ga samen het gesprek aan over de mate van inclusiviteit (gespreksvragen om in het team te gebruiken zijn opgenomen in het boek 'Van individueel onderwijs naar inclusief onderwijs').

Bert Wienen heeft een brede opleidingsachtergrond als psycholoog, onderwijswetenschapper en bedrijfskundige. Sinds 2018 is hij associate lector bij het lectoraat Jeugd van hogeschool Windesheim. Daarnaast werkt hij als ervaren adviseur en projectleider voor gemeenten, jeugdhulp en onderwijs.

Samenvatting

Je zou kunnen stellen dat inclusief onderwijs op twee manieren bekeken kan worden: het toekomen aan alle individuele ondersteuningsbehoeften óf het kijken naar de context van het onderwijs. Alleen het contextmodel brengt inclusief onderwijs dichterbij, door de vraag te beantwoorden: hoe veranderen we deze context zodat er steeds meer kinderen en jongeren kunnen profiteren van het onderwijsaanbod?